

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-33>

УДК 347:94(477-074)"1941/1944"

Іваненко А.О.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА»: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ (1941–1944 РР.)

Анотація. У статті встановлено, що окупаційна адміністрація Райхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації на офіційному рівні оголосила про продовження дії радянського цивільного законодавства, у тій частині, яка не суперечила факту німецького вторгнення. Згодом німецька юридична окупаційна техніка передбачала створення локальних, у тому числі, й суто відомчих нормативно-правових актів, якими врегульовувалися питання майнового і громадянського статусу місцевого населення. При цьому, попередньо діючи нормативні установки радянського права у певних їх частинах зазвичай не відмінялися. У статті з'ясовано, що на теренах РКУ розрізнені нормативні акти, якими врегульовувалися питання цивільно-правового характеру було розв'язано лише на початку 1943 р. шляхом створення «Правил для тимчасового врегулювання особистого, сімейного і спадкового права в Райхскомісаріаті України».

Ключові слова: правовідносини, нормативно-правовий акт, опіка, спадок, дитина.

Ivanenko Alina

SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»

LEGAL REGULATION OF THE LOCAL POPULATION'S CIVIL RELATIONS IN THE REICH COMMISSARIAT "UKRAINE": ANALYSIS OF THE LEGISLATIVE FRAMEWORK (1941–1944)

Summary. The occupation administration of the Third Reich after its establishment on the territory of Ukraine did not have at its disposal any prepared in advance and authorized by the German leadership normative legal framework, able to regulate civil relations in the local society. The author of the article found that the occupation administration of the Reich Commissariat "Ukraine" and the military occupation zone at the official level announced the continuation of Soviet civil law in some parts which did not contradict the fact of the German invasion. Later the German legal occupation technique provided the creation of local, purely departmental legal acts, which settled the issues of property and civil status of the local population. However, the pre-existing normative settings of Soviet law in certain parts were not changed. Some legal acts regulated the civil status of the Jewish population of Ukraine. Most of the local regulations of the initial occupation period considering the civil legal relations of the local population were purely prohibitive. The misappropriation of other people's private property, property of state and communal enterprises, institutions and organizations, illegal separation of collective farms; property, provision of marriage and divorce opportunities were themain focus for occupational administrations and, of course, such actions were strictly prohibited. In the article it is also stated that on the territory of the RCU different normative acts regulating issues of civil law were united only in the beginning of 1943 by creation of "Rules for temporary regulation of personal, family and inheritance law in the Reich Commissariat "Ukraine". Mentioned above legal act is a way too important to understand the processes in the field of civil law at that time, and therefore, the author focused on the analysis of its prescriptions in the article. This document regulated the following issues: determination of the status of a person's capacity and incapacity; guardianship and care; conditions for declaring a person dead, stipulating the legal status of legitimate and illegitimate children; the procedure and conditions of inheritance. The local civil law courts were central to making important decisions concerning the solution of the local population's problems. These bodies were given far broader authority if compare with the previous year 1942.

Keywords: legal relations, legal act, guardianship, inheritance, child.

Постановка проблеми. Цивільне право є однією із найстаріших галузей законодавства, оскільки саме воно пов'язувалось із нормативним врегулюванням майнових та особистих немайнових правовідносин. У такому ж статусі ця галузь законодавства продовжує перебувати й дотепер. Період нацистської окупації України не став виключенням із цього правила, а тому, німецьким як цивільним, так і військовим адміністраторам довелося враховувати цю обставину.

Окупаційна адміністрація розпочавши свою практичну діяльність в Україні не мала в своєму розпорядженні заздалегідь підготовленої і санкціонованої керівництвом Німеччини норматив-

но-правової бази, здатної врегулювати цивільні правовідносини у місцевому соціумі. Звісно, що цивільне законодавство Німеччини поширювалось на громадян Райху та осіб, у встановленому порядку визнаних фольксдойче. Проте перекласти це законодавство і на місцевий соціум окупаційна адміністрація ні РКУ ні ВЗО таки не могла, та власне і не намагалася. Занадто різними виявилися правові системи, нормативна база і юридичні техніки її створення, суб'єкти та об'єкти регулювання цивільного права.

Цілком логічним виходом із цієї ситуації стало те, що окупаційна адміністрація РКУ та ВЗО на офіційному рівні оголосила про продовження дії

радянського цивільного законодавства, у тій частині, яка не суперечила факту німецького вторгнення. Нічого дивного у такому підході немає, адже соціальні відносини продовжують існувати, навіть незважаючи на насильницьку зміну державно-політичних режимів чи то в результаті військового конфлікту, революцій і державних переворотів. А про те, що людство вже накопичило чималий досвід таких насильницьких суспільних трансформацій говорити зайве. У будь-якому випадку насильно встановлені державно-політичні режими продовжують у певних часових рамках використовувати попередні нормативні установки, які не суперечать факту їхнього приходу до влади. В іншому випадку хаос та беззаконня суттєво зруйнують вже усталені моделі суспільної поведінки, і навіть сила зброї та військово-поліцейського примусу не здатні навести лад в соціальному середовищі. Отже, актуальність теми даної публікації заперечень не викликає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історіографічних джерел засвідчує, що ця проблема й дотепер не стала предметом спеціальних досліджень. Певне виключення становлять окремі публікації та розділи монографічних досліджень О. Гончаренка [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] та М. Куницького [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вищевказані дослідники стали першими, хто вивчав цивільно-правовий статус місцевого населення окупованої України, а тому не звертали уваги на необхідність більш детального аналізу німецьких нормативних документів, які врегульовували цивільні правовідносини в тогочасному суспільстві.

Мета статті: проаналізувати нормативно-правову базу вирішення цивільних спорів Райхскомісаріату «Україна» у 1941–1944 рр., встановити особливості актів, що застосовувались та їх правових норм.

Виклад основного матеріалу. Німецька юридична окупаційна техніка передбачала створення локальних, у тому числі, й суто відомчих нормативно-правових актів, якими врегульовувалися питання майнового і громадянського статусу місцевого населення. При цьому, попередньо діючи нормативні установки радянського права у певних їх частинах зазвичай не відмінялися. Очевидно, окупаційні управлінці не вважали за необхідне здійснювати такий підхід та власне, у них для цього не вистачало ні часу, ні високопрофесійних юридичних кадрів, ні бажання займатися такими «тонкощами» нормотворення. Та і фахівців добре знайомих із системою радянського цивільного законодавства таки бракувало. А мету і завдання окупаційної політики потрібно було здійснювати негайно.

Окремі нормативно-правові акти врегульовували громадянський та цивільний статус єврейського населення України. В інших випадках юридична техніка передбачала введення до нормативно-правових актів, окремих приписів для євреїв. Усі правові норми, які врегульовували повсякденне життя євреїв носили відкрито дискримінаційний, репресивно-каральний вигляд. Євреї втрачали право на власність, яка оголошувалася державною, не мали права на одруження та розлучення, втрачали своє житло. В окремих

випадках їм заборонялося відвідувати базари та крамниці, і взагалі купувати продукти харчування. Виділення євреїв в окрему групу місцевого населення, їх сегрегація та ізоляція від решти людей, і зрештою фізичне знищення – усі ці складові політики Голокосту повною мірою проявилися і в окупованій Україні.

Більшість локальних нормативних актів початкового періоду окупації, які врегульовували цивільні правовідносини місцевого населення мала суто заборонний характер. Привласнення чужої приватної власності, власності державних і комунальних підприємств, установ та організацій, незаконний поділ майна колгоспів, надання можливостей укладення шлюбів та розлучень перебували у центрі уваги окупаційних адміністрацій і звісно, що подібні дії суворо заборонялися. А за частину із них передбачалося суворі покарання, аж до застосування смертної кари. Так само заборонялося повернення власності особам, у свій час репресованих радянською владою під час проведення колективізації сільського господарства. Це ж стосувалося і відібраної землі. І лише з часом, з'являлися нормативно-правові акти, які роз'яснювали дії місцевого населення у питаннях власності та змін громадянського статусу. А от дію радянського цивільного права було остаточно відмінено 12 січня 1943 р. коли в РКУ почали діяти «Правила для тимчасового врегулювання особистого, сімейного і спадкового права в Райхскомісаріаті України».

Зазначений нормативно-правовий акт є надто важливим для розуміння тих процесів, які відбувалися у царині цивільного права, а тому, на аналізі його приписів варто зупинитися більш детально. Цей документ врегульовував особисті, сімейні та спадкові права осіб, які належали до місцевого населення окупованих областей України [12, арк. 27–36]. Окремі генеральні комісари вводили його у дію своїми розпорядженнями. Так, наприклад генеральний комісар округи «Волинь та Поділля» своїм розпорядженням від 30 березня 1943 р. під назвою «Попереднє доповнення до правил для тимчасового впорядкування особистого, родинного і спадкового права в Райхскомісаріаті України» ввів нормативний документ райхскомісара в дію. У преамбулі документа вказувалося, що процесуальні норми необхідні для практичного використання місцевими цивільними суддями будуть видані і надіслані їм вже найближчим часом [10, арк. 12–17].

Відповідно до розділу «Особисте право» визначалося поняття повноліття та дієздатності особи. Повнолітніми вважалися особи, які досягли 18 років. Кожен повнолітній вважався дієздатним, якщо він не був психічно хворим та не перебував під опікою. У документі зазначалося, що опіка встановлювалася відповідно до рішення місцевого цивільного суду над «Психічно хворими, марнотратними та алкоголіками». Ці ж особи вважалися недієздатними і від їх імені законні представники могли вчиняти певні правочини.

Приписами статей цього розділу встановлювався і судовий порядок оголошення особи померлою. Безвісно відсутньою особою оголошувалася людина, місце знаходження якої було невідомим протягом 10 років. У судді мав виникнути «поважний сумнів щодо того, чи він ще живий», –

зазначалося у статті. Передбачалося, що безвісно відсутній помер у час, визначений суддею як найбільш вірогідний.

Другий розділ під назвою «Родинне право» конкретизував цілий ряд положень у галузі сімейного законодавства, і певним чином корегував попередньо прийняті нормативні акти у цій царині права. Розділ містив положення, якими: врегульовувався порядок утримання, осіб, які цього потребували: визначався статус шлюбних та позашлюбних дітей; порядок опіки та піклування.

Особи, неспроможні самостійно себе утримувати могли одержати відповідну допомогу з боку своїх родичів. Передбачалося, що подружжя несли зобов'язання утримання переважно перед своїми дітьми та внуками, а вони у свою чергу перед батьками. Позашлюбна дитина в особі її матері одержувала утримання переважно з боку батька, але і мати зобов'язувалася брати у цьому участь. Але, самі батьки втрачали право на утримання їх позашлюбною дитиною.

Дитина народжена у шлюбі або після трьохсот двох діб після розлучення батьків та інших обставин вважалася такою, що народилася у шлюбі. Дитина народжена у шлюбі одержувала прізвище батька. Передбачалося, що у разі неможливості припущення факту вагітності жінки від свого чоловіка народжена нею дитина одержувала статус позашлюбної. Але її позашлюбне походження мав встановити суд.

Батько визнавався законним представником дитини і разом із матір'ю зобов'язувався її утримувати. Лише суд, у чітко названих випадках міг позбавити його цього права. У разі розлучення подружжя суд визначав особу, законного представника інтересів неповнолітньої дитини. У тексті нормативного акту міститься цікава ремарка – «у залежності від здібностей» особи.

Мати дитини вважалася її законним представником у разі смерті батька, оголошення судовим рішенням щодо позбавлення його цього права або ж він не мав для здійснення відповідних дій фактичної можливості. А у разі смерті ще й матері, чи позбавлення її відповідних прав представництво інтересів дитини передавалося призначеному судом опікуну.

Позашлюбна дитина одержувала прізвище матері. Якщо ж мати дитини вже перебувала у законному шлюбі, то у цьому випадку, дитині надавалося дошлюбне прізвище матері. Чоловік за згодою матері мав право порушити перед урядовцем установи, яка займалася питаннями громадянського стану клопотання при присвоєння дитини його прізвища. У разі офіційного укладення шлюбу батьками позашлюбної дитини вона отримувала статус народженої у шлюбі.

Законним представником позашлюбної дитини вважалася її мати. Батько ж зобов'язувався відшкодувати її матері усі витрати пов'язані із пологодами та народженням дитини.

Батьком позашлюбної дитини вважався той, хто мав статеві відносини із матір'ю у час її ймовірного зачаття. У разі, якщо мати дитини мала одночасні відповідні відносини з іншими чоловіками або вела розпусний спосіб життя, то батьком дитини визнавався той, хто зізнався у батьківстві в офіційному документі.

Окремий підрозділ нормативного акту стосувався питань встановлення опіки. Передбачалося, що опіка встановлювалася над неповнолітнім або повнолітньою особою. Опіка над неповнолітнім встановлювалася у разі відсутності осіб, які могли представляти його законні інтереси. Повнолітній же одержував опікуна, якщо над ним встановлювалася опіка. Сама ж опіка встановлювалася відповідно до рішення цивільного суду. Саме на судовий орган, який приймав рішення про призначення опікуна покладався контроль за його діяльністю як законного представника інтересів підопічного. Суд мав право накладення штрафних санкцій на опікуна, якщо він діяв неправомірно, а в інших випадках, навпаки, – відзначення його матеріальною винагородою у розмірі 3% від вартості майна підопічного.

За аналогією з опікунством, законодавством передбачалося також і процедура встановлення піклування. Особа, яка вже мала опікуна, але останній не мав можливостей здійснення певних визначених законодавством дій або ж з'являлася необхідність застосування санкцій щодо опікуна то у цьому випадку призначався піклувальник.

Так само і для повнолітньої особи, яка із певних причин, здебільшого фізичного чи психічного стану не могла представляти свої законні інтереси самостійно призначався піклувальник.

Піклувальник призначався і для особи про місце перебування якої було невідомо, але існувала необхідність нагляду за його «маєтковими справами». Аналогічна процедура застосовувалася і щодо майна осіб про місце перебування яких були відомості, але із різних причин вони не могли повернутися і особисто піклуватися належною їм власністю.

Розділ третій цього нормативного акту стосувався спадкового права. За встановленими приписами існувало два види спадкування – за законом і за заповітом. Спадкоємцем вважалася особа, яку у заповіті призначав спадкодавець. У іншому випадку застосовувалося спадкування за законом.

Законними спадкоємцями першої черги були діти спадкодавця, які наслідували майно у рівних частинах. Проте позашлюбні діти померлого чоловіка позбавлялися права на спадкування його майна. Діти зачаті, але в момент смерті батька ще не народжені також бралися до уваги при визнанні спадкоємців.

Спадкоємцями другої черги вважалися батьки, брати і сестри спадкоємця. Якщо у момент смерті особи її батьки ще були живими то наслідували вони власність померлого у рівних частинах.

Батько позашлюбного спадкодавця та народжені від іншої матері діти того ж батька не мали права на спадкування за законом.

До третьої черги спадкоємців належали діди і баби спадкодавця. Вони мали право на спадкування у рівних частинах. Батьки батька позашлюбного походження і батько матері, яка мала позашлюбне походження втрачали право на спадкування за законом.

За наявності родичів ближчої черги інші претенденти на одержання спадщини не могли претендувати. Дружина спадкодавця разом із дітьми наслідувала одну чверть, а поруч із спадкоємцями другої і третьої черги – половину спад-

щини. У разі відсутності родичів, які мали відповідні права то наслідувала дружина чи чоловік, які пережили одного із подружжя.

Якщо один із подружжя наслідував разом із родичами другою та третьою черги то разом із спадковою частиною він одержував предмети домашнього вжитку та подарунки, одержані у шлюбі.

У разі відсутності спадкоємців відповідні права на власність померлого переходили до відання адміністрації РКУ. Нормативний акт не ідентифікував конкретний орган окупаційного управління, який переймав спадщину померлої людини. Але володіючи інформацією про особливості окупаційного адміністрування можемо припустити, що цим органом визначалися гебітскомісаріати як місцеві виконавчі органи німецької влади, і аж ніяк не органи місцевого управління репрезентовані сільськими, міськими та районними управами.

Особлива увага у зазначеному нормативному акті приділялася процедурі укладення заповіту. Цей основний у спадковому праві документ складався шляхом вираження волі спадкодавця, записаної до протоколу цивільним суддею або нотаріусом. Спадкодавець зобов'язувався особисто укладати заповіт. Також спадкодавець мав право виразити свою волю письмово та підтвердити її власним автентичним підписом. У разі, якщо спадкодавець не мав можливості підписати цей документ, його завіряли своїми підписами двоє «заслужуючих довір'я» свідків. Своїми підписами вони підтверджували, що спадкодавець визнав це волевиявлення за заповіт.

У процедурі складання заповіту не могли брати участі як свідки, судді та нотаріуси дружина чи чоловік спадкодавця, навіть у випадку попереднього розлучення, а також близькі родичі. Не мали права засвідчувати своїми підписами заповіт і особи, яким за цим документом призначалася спадщина. У разі порушення цих умов, заповіт у встановленому законом порядку міг бути визнаний недійсним. Звісно, що спадкодавець мав право відкликати свій заповіт та укласти новий.

Заповіт міг бути визнаний недійсним, якщо він входив у протиріччя з встановленим в РКУ «публічному порядку або добрим звичаям», а також, якщо спадкодавець уклав цей документ внаслідок використання «його передсмертного душевного стану».

Процедура визнання укладеного заповіту недійсним провадилася у порядку цивільного судочинства. До суду мали право звернутися будь-які зацікавлені особи. Так само суд мав право позбавити спадщини у разі «негідності». Щоправда, нормативний акт не пояснював критеріїв застосування такого формулювання. Від спадщини усувалися і особи, які чимось тяжко завинили перед спадкодавцем.

У разі якщо заповітом діти, батька або дружина спадкодавця частково або повністю усувалися від спадщини то на їх прохання та відповідно до судового рішення їм виплачувалась вартість обов'язкової частини спадщини. Обов'язкова частина мала становити не більше половини вартості законної спадкової частки.

Нормативним актом передбачалася і відповідальність за спадковими зобов'язаннями, а також засоби охорони спадщини. Кожен спадкоємець відповідав за спадковими зобов'язаннями

лише належною йому одержаною спадщини. У разі наявності кількох спадкоємців наступала солідарна відповідальність.

До спадкових зобов'язань відносились борги спадкодавця, зобов'язання спадкоємців, а також витрати на похорони спадкодавця, у вигляді відповідності його становища.

Спадкоємець зобов'язувався надавати допомогу членам сім'ї спадкодавця, які до його смерті проживали із ним спільно. Ця допомога надавалася на протязі 30 днів з дня відкриття спадщини. Розмір допомоги мав бути таким який надавався померлим. Спадкоємець зобов'язувався надавати членам родини спадкодавця дозвіл на користування предметами домашнього вжитку та житловими приміщеннями.

У разі, якщо вартість спадщини була недостатньою для задоволення усіх спадкових зобов'язань то вони задовольнялися за такою чергою: витрати на похорони померлого; борги спадкодавця; зобов'язання щодо осіб, які мали право на обов'язкову частину спадщини.

Із метою захисту інтересів осіб, перед якими спадкодавець заборгував суддя мав право прийняти рішення про відділення спадщини від майна померлого і призначити для відповідної частки власності піклувальника.

У разі відсутності відомостей про ймовірного спадкоємця цивільний суддя зобов'язувався приймати рішення щодо охорони спадщини. Для цього використовувалися такі засоби як опечатування спадщини, внесення коштів і документів на збереження та опис майна. Також, відповідно до судового рішення особи, яка могла стати спадкоємцем у разі необхідності призначався піклувальник.

Окремі приписи встановлювали статус спільності спадкоємців. У разі неможливості досягнення згоди між кількома спадкоємцями щодо порядку управління одержаною спадщиною або встановлення чи зміни її правового статусу, відповідно до рішення цивільного судді один із них уповноважувався на здійснення цих дій і тим самим розв'язати проблему відсутності згоди.

У разі неможливості досягнення спадкоємцями згоди на поділ спільної спадщини вони мали звернутися до суду, а той у свою чергу складав план поділу. Цей план, прийнятий рішенням судді підлягав обов'язковому виконанню усіма спадкоємцями.

Запроваджене відповідним розпорядженням спадкове право передбачало і порядок встановлення спадкоємців. Особа, яка мала у своєму розпорядженні заповіт після одержання повідомлення про смерть спадкодавця зобов'язувалася передати відповідний документ цивільному судді. У разі, якщо цього не відбулося суддя мав право накладати на цю особу покарання у вигляді грошового штрафу розміром до 1000 крб.

У разі, якщо заповіт знаходився у цивільного судді він зобов'язувався негайно відкрити його і повідомити про це не лише спадкоємців, а й інших, зацікавлених в одержанні спадщини осіб. На прохання спадкоємця суддя видавав йому спадкове посвідчення, у якому зазначався розмір належної йому власності. Суддя видавав відповідне посвідчення лише у разі доведення прав прохача на спадщину. Кільком спадкоємцям могло видаватися спільне спадкове посвідчення. У разі відкриття

спадкового посвідчення цей документ повертався судді. У разі порушення цього зобов'язання суддя мав право накладати на винних штраф розміром до 1000 крб. [12, арк. 27–36].

Висновки даного дослідження. На теренах РКУ розрізнені нормативні акти, якими врегульовувалися питання цивільно-правового характеру було розв'язано лише на початку 1943 р. шляхом створення єдиного кодифікаційного акту. Цим нормативно-правовим актом врегульовувалися:

визначення статусу дієздатності та недієздатності особи; встановлення опіки та піклування; умови оголошення особи померлою, обумовлювався правовий статус шлюбних та позашлюбних дітей; порядок та умови одержання спадщини. Центральне місце у прийнятті важливих рішень щодо розв'язання цих проблем місцевого населення належало місцевим цивільним судовим установам, які, порівняно з попереднім 1942 роком одержали значно ширші повноваження.

Список літератури:

1. Гончаренко О. Громадянський статус місцевого населення окупованої України: аналіз нормативних заходів комендатур Вермахту та цивільної адміністрації райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). *Мандрівець*. 2011. № 3. С. 29–33.
2. Гончаренко О. До питання про застосування окремих аспектів особистих немайнових прав місцевого населення у практиці окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). *Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. У 3 т. Т. III. Чернігів : ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка, 2009. С. 23–27.
3. Гончаренко О. Застосування елементів радянського законодавства в управлінсько-розпорядчій практиці установ Райхскомісаріату «Україна» на початковому етапі становлення гітлерівського окупаційного режиму: постановка проблеми (друга половина 1941 – початок 1942 рр.). *Часопис української історії*. 2009. Вип. 18. С. 163–165.
4. Гончаренко О. Інститут власності у цивільному праві періоду гітлерівської окупації України (1941–1944 рр.). *Часопис української історії*. 2011. Вип. 21. С. 131–133.
5. Гончаренко О. Майнові правовідносини місцевого населення Райхскомісаріату «Україна»: проблеми визначення цивільного статусу та аналіз нормативного забезпечення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2011. Вип. 1. С. 141–146.
6. Гончаренко О. Особливості регулювання особистих немайнових правовідносин (право інтелектуальної власності) у період нацистської окупації України (1941–1944 рр.). *Сумська старовина: Науковий журнал з історії та культури України*. № XXIV. Сумський державний університет, 2008. С. 105–112.
7. Гончаренко О. Повсякденне життя місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» у контексті функціонування окупаційної системи цивільних судів (1941–1944 рр.). *Історія повсякденності: теорія та практика : матеріали Всеукр. наук. конф., [м. Переяслав-Хмельницький], 5-6 жовт. 2012 р.* Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 99–105.
8. Гончаренко О. Українські мирові суди в системі органів правосуддя гітлерівського окупаційного апарату влади Райхскомісаріату «Україна»: організаційна структура, службова компетенція та основний зміст діяльності (1941–1944 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*. Випуск № 202. Частина II. Черкаси, 2011. С. 36–41.
9. Гончаренко О. Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.) : монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 600 с.
10. Державний архів Волинської області. Ф. Р-71. Оп. 1. Спр. 478. 27 арк.
11. Куницький М. Соціально-правовий статус місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.) : монографія. Київ : ПП «НВЦ «Профі», 2014. 564 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. Ф. 3206. Оп. 2. Спр. 224. Арк. 27–36.

References:

1. Goncharenko, O. (2011). Hromadianskyi status mistsevoho naselennia okupovanoi Ukrainy: analiz normatyvnykh zakhodiv komendatur Vermakhtu ta tsyvilnoi administratsii raikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.) [Civic status of the local population of occupied Ukraine: analysis of normative measures of commanders of the Wehrmacht and civil administration of the Reich Commissariat of Ukraine (1941–1944)]. *Mandrivets [Traveler]*, no 3, pp. 29–33.
2. Goncharenko, O. (2009). Do pytannia pro zastosuvannia okremykh aspektiv osobystykh nemainovykh prav mistsevoho naselennia u praktytsi okupatsiinoi administratsii Reikhskomisariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.). [To the question of the application of certain aspects of personal non-property rights of the local population in the practice of occupation administration of the Reich Commissariat of Ukraine (1941–1944)]. *Ukrainskyi vymir. Mizhnarodnyi zbirnyk informatsiinykh, osvithnikh, naukovykh, metodychnykh statei i materialiv z Ukrainy ta diaspory* [The Ukrainian dimension. International collection of information, educational, scientific, methodological articles and materials from Ukraine and the Diaspora]. Vol. III. Chernihiv, pp. 23–27.
3. Goncharenko, O. (2009). Zastosuvannia elementiv radianskoho zakonodavstva v upravlinsko-rozporiadchii praktytsi ustanov Raikhskomisariatu «Ukraina» na pochatkovomu etapi stanovlennia hitlerivskoho okupatsiinoho rezhymu: postanovka problemy (druga polovyna 1941 – pochatok 1942 rr.) [Application of Soviet Legislation Elements in the Administrative and Administrative Practice of the Institutions of the Reich Commissariat Ukraine at the Initial Formation of the Hitler Occupation Regime: Formulation of the Problem (second half of 1941 – beginning of 1942)]. *Chasopys ukrainskoi istorii [Journal of Ukrainian History]*. Kyiv, vol. 18, pp. 163–165.
- Goncharenko, O. (2011). Instytut vlasnosti u tsyvilnomu pravi periodu hitlerivskoi okupatsii Ukrainy (1941–1944 rr.) [The Institute of Property in Civil Law during the Hitler Occupation of Ukraine (1941–1944)]. *Chasopys ukrainskoi istorii [Journal of Ukrainian History]*. Kyiv, vol. 21, pp. 131–133.
4. Goncharenko, O. (2011). Mainovi pravovidnosyny mistsevoho naselennia Raikhskomisariatu «Ukraina»: problemy vyznachennia tsyvilnoho statusu ta analiz normatyvnoho zabezpechennia. [Property relations of the local population of the Reich Commissariat "Ukraine": problems of determining civil status and analysis of regulatory support]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni*

- Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istoriiia* [Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: History]. Ternopil: Issue of TNPU them. V. Hnatyuk. V. 1, pp. 141–146.
5. Goncharenko, O. (2008). Osoblyvosti rehuliuвання osobystykh nemainovykh pravovidnosyn (pravo intelektualnoi vlasnosti) u period natsytskoi okupatsii Ukrainy (1941–1944 rr.) [Features of regulation of personal non-property relations (intellectual property right) during the Nazi occupation of Ukraine (1941–1944)]. *Sumska starovyna: Naukovyi zhurnal z istorii ta kultury Ukrainy* [Sumy Antiquity: Scientific Journal of the History and Culture of Ukraine]. № XXIV. Sumy State University, pp. 105–112.
 6. Goncharenko, O. (2012). Povsiakdenne zhyttia mistsevoho naseleння Raikhskomissariatu «Ukraina» u konteksti funktsionuvannya okupatsiinoi systemy tsyvilnykh sudiv (1941–1944 rr.) [Everyday life of the local population of the Reich Commissariat Ukraine in the context of the functioning of the occupation system of civil courts (1941–1944)]. *History of Everyday Life: Theory and Practice: Materials of the All-Ukr. of sciences. conf.*, 5–6 Oct. 2012. Pereyaslav-Khmelnitsky, pp. 99–105.
 7. Goncharenko, O. (2011). Ukrainski myrovi sudy v systemi orhaniv pravosuddia hitlerivskoho okupatsiinoho aparatu vlady Raikhskomissariatu «Ukraina»: orhanizatsiina struktura, sluzhbova kompetentsiia ta osnovnyi zmist diialnosti (1941–1944 rr.) [Ukrainian courts in the system of justice of Hitler's occupation apparatus of power of the Reich Commissariat of Ukraine: organizational structure, official competence and main content of activity (1941–1944)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Istorychni nauky* [Bulletin of Cherkasy University. Series: Historical sciences]. V. 202. Part II. Cherkasy, pp. 36–41.
 8. Goncharenko, O. (2011). *Funktsionuvannya okupatsiinoi administratsii Raikhskomissariatu «Ukraina»: upravlinsko-rozporiadchi ta orhanizatsiino-pravovi aspekty (1941–1944 rr.)* [Functioning of the Occupation Administration of the Reich Commissariat “Ukraine”: administrative and organizational and legal aspects (1941–1944)]: monograph. Kyiv: N.P. Dragomanov NPU, 600 p.
 9. The State Archive of Volyn Region. F. R-71. Op. 1. Ref. 478. 27 sheets.
 10. Kunitsky, M. (2014). *Sotsialno-pravovy status mistsevoho naseleння Raikhskomissariatu «Ukraina» (1941–1944 rr.)* [Social and legal status of the local population of the Reich Commissariat Ukraine (1941–1944)]: monograph. Kyiv: PP “NPC“ Profi”, 564 p.
 11. Central State Archives of Higher Authorities and Administration. F. 3206. Op. 2. Ref. 224. Ark. 27–36.